green glaze, and were decorated with pairs of birds and floral patterns (Figs. 25–28). The exceptional find from this period was a hand built roasting pan (Fig. 29).

KĖDAINIAI

Algirdas Juknevičius

Tyrinėjimai sklype Paeismilgio gatvėje 12

2009 m. Kėdainių senamiestyje, sklype Paeismilgio gatvėje 12 tyrinėta sklypo PV dalis, kurioje numatyta pastatyti gyvenamąjį namą. Ištirtas 115,5 m^2 dydžio plotas, atkastas 1,3 m storio kultūrinis sluoksnis, kurį sudaro 6 horizontai. Ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas datuojamas XV a., vėlyviausias – XX a. I puse.

Sklypas suformuotas Nevėžio dešiniojo kranto ŠR (Kėdainių) pusėje, istoriniame žydų kvartale, prie Senosios rinkos aikštės. Jis netaisyklingo stačiakampio plano, 5,2 a dydžio, šiuo metu tuščias. Ištuštėjo sklypas per II Pasaulinį karą, nugriovus čia stovėjusią žydų mokyklą „Šiva Kruim“.

Ankstyviausi duomenys apie sklypą yra iš XIX a. vidurio. Detaliame 1869 m. Kėdainių miesto plane sklypo priekyje, prie dabartinės Paeismilgio gatvės pažymėtas nedidelis stačiakampis pastatas su dviem vartais iš R ir V pusių bei didelis kiemas, priklausęs Didžiajai ir Mažajai sinagogoms. Istoriniai šaltiniai liudija, kad minėtame pastate veikė žydų mokykla „Šiva Kruim“. Mokykla buvo medinė, vieno aukšto, su stačiu dvišlaičiu stogu, padengtu malksnomis. Žinoma, kad 1913 m. mokyklos dvasinės valdybos seniūnas kreipėsi į Kauno gubernijos statybos skyrių su prašymu leisti statyti prie mokyklos mūrinį priestatą. Leidimas buvo gautas, bet mūrinis priestatas dėl nežinomų priežasčių pastatytas nebuvo. Tai patvirtina 1915 m. schematinis sklypo planas ir pastarieji archeologiniai kasinėjimai – priestatas plane nepažymėtas, o jo pamatų kasinėjant sklypą nerasta. Tarpukariu sklypo ribos ir apstatymas nesikeitė. 1921 m. Kėdainių miesto plane sklypas pavaizduotas tokio pat plano kaip ir cariniame 1913 m. plane: sklypo V pakraštį ribojo bevardis akligatvis, kuris iš Sinagogų (dabartinės Senosios rinkos) aikštės ŠR kampo statmenai vedė į žydų gaisrinę, stovėjusią už mokyklos sklypo. Sklypo R pakraštį ribojo privatus sklypas, o P pakraštį – Pirties (dabartinė Paeismilgio) gatvė. Vienintelis sklype stovėjęs žydų mokyklos „Šiva Kruim“ pastatas šliejosi prie tuometinės Pirties gatvės Schematiniame 1929 m. sklypo brėžinyje–projekte pažymėta mokykla, prieangis prie mokyklos Š sienos, lauko tualetas sklypo Š pakraštyje ir prie mokyklos V sienos planuojama statyti mūrinė ugniasienė. Tikriausiai tuo metu mokyklai buvo pastatytas antras medinis aukštas, kadangi 1930 m. žydų kvartalo aerofotonuotraukoje mokykla užfiksuota dviejų aukštų, su dvišlaičiu stogu, padengtu skarda. Mokykla uždaryta 1941 m. naciams okupavus Kėdainius, o 1942 m. žiemą, pasak liudininkų, nugriauta.

Mokyklos pamatai atkasti 24–30 cm gylyje nuo dabartinio nuožulnaus sklypo paviršiaus (1 pav.). Pamatai stačiakampio plano, 7,8 m pločio, lygiagretūs Paeismilgio gatvei ir 9 m ilgio į kiemą. Jie mūryti iš lauko riedulių ir plytų, surišti kalkių skiediniu. Pamatų priekyje yra įvažiavimo į mokyklos kiemą grindinys su nuotekų lataku. Priekinė pamatų dalis, esanti prie Paeismilgio gatvės, yra 30 cm plo-



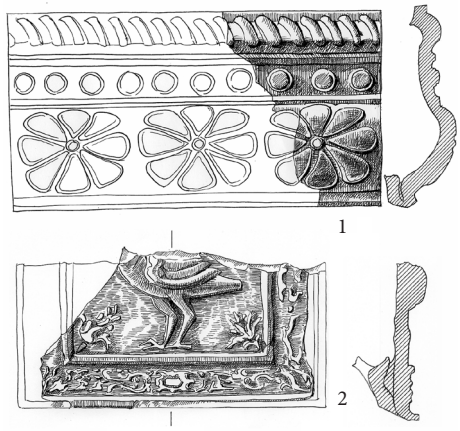
1 pav. Sklype XIX a. viduryje – XX a. I pusėje stovėjusios žydų mokyklos „Šiva Kruim“ pamatų liekanos iš PR. A. Juknevičiaus nuotr.

Fig. 1. The remains of the foundations of the Shiva Kruim Jewish school, which stood on the plot during the mid-19th – first half of the 20th century as seen from the SE.

čio, mūryta iš raudonų plytų. Pamatų apačia remiasi į XVIII a. pabaigos – XIX a. I pusės buvusio grįsto sinagogų kiemo smėlį, kuris slūgso 60 cm gylyje. Didesnė pamatų dalis yra 54 cm pločio, mūryta iš didelių ir vidutinio dydžio lauko riedulių bei raudonų plytų, surištų balkšvos spalvos kalkių skiediniu. Pamatų apačia remiasi į kietai susluoksniuotus XV–XVI a. kiemų sluoksnius, kurie slūgso 1,2–1,3 m gylyje. Pamatų planas liudija, kad mokykloje buvo dvi patalpos – mažesnė P ir didesnė Š. Mažesnė patalpa buvo 6,6x2,2 m dydžio (14,52 m^2), o didesnė 6,6x5,2 m dydžio (36,85 m^2). Pastatas pagrindiniu galiniu fasadu buvo orientuotas į Pirties (dabartinę Paeismilgio) g., kuri prie sklypo darė posūkį į Š, į Senosios rinkos aikštę. Mokyklos sklypą iš V pusės ribojo akmenimis grįstas akligatvis, kuris iš Senosios rinkos aikštės ŠR kampo statmenai vedė į žydų gaisrinę, stovėjusią 46 m atstumu į Š nuo mokyklos. Iš R mokyklos sklypą ribojo privati valda, kurią nuo mokyklos skyrė 4,5 m pločio akmenimis grįstas praėjimas iš Pirties gatvės Akmenimis grįstas nuožulnus mokyklos kiemas buvo 30–50 cm žemiau dabartinio sklypo paviršiaus. Kiemo, praėjimo ir akligatvio grindiniuose prie mokyklos pamatų buvo kruopščiai išgrįsti nuotekų latakai su nuolydžiais į akligatvį ir Pirties gatvę. Jais nuotekos tekėjo į Š ir R: Š jos tekėjo į Smilgos upelį, R – į Nevėžį.

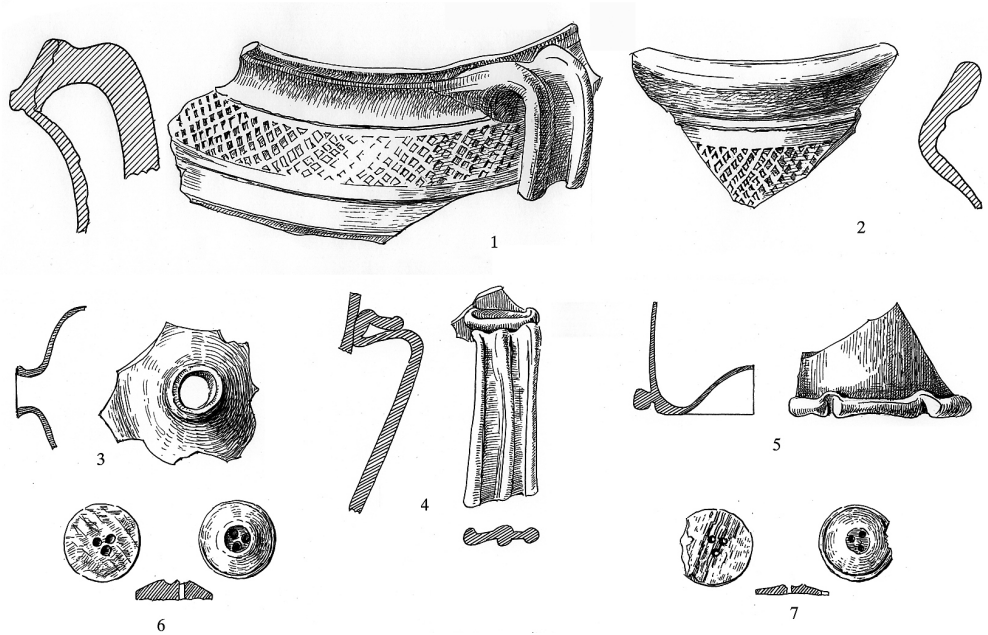
Mokykla pastatyta XIX a. viduryje, didelio sinagogų kiemo PR pakraštyje. Sinagogų kiemas suformuotas XVIII a. pabaigoje sumūrijus Didžiąją sinagogą. Kiemas buvo grįstas akmenimis ir nuožulnus, 0,6–1,09 m žemiau dabartinio paviršiaus. Jis žemėjo Š kryptimi, Smilgos upelio link. Kiemas suformuotas po didelio 1781 m. gaisro, panaikinus sudegusį ir ištuštėjusį sklypą, kuris dabartinio sklypo vie-

toje buvo suplanuotas XVII a. I pusėje. Sklypo paviršius XVII a. taip pat buvo nuožulnus, 0,9–1,5 m žemiau dabartinio paviršiaus. Jis žemėjo Š kryptimi, Smilgos upelio link. R sklypą ribojo akmenimis grįstas akligatvis, kuris iš Paeismilgio gatvės statmenai vedė į Š, į Smilgos upelį. Prie akligatvio V pakraščio šliejosi medinis namas, surėstas ant lauko riedulių. Namo grindys klotos iš lentų tarp I ir II akmenų eilės. Grindims apsaugoti nuo šalčio po jomis supiltas 15–20 cm storio izoliacinis balkšvo žvyro sluoksnis. Namo planas neaiškus. Sprendžiant iš sudūlėjusių grindų sluoksnio, namo būta apie 13 m ilgio, tačiau neaiškaus pločio. Turimi duomenys leidžia spėti,



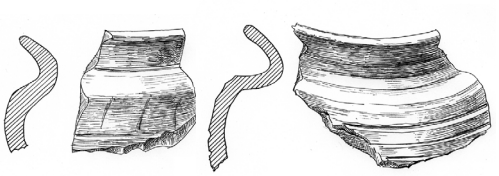
2 pav. XVII a. žaliai glazūruotų koklių fragmentai: 1 – karnizinio koklio fragmentas ir rekonstrukcija; 2 – plokštinio koklio fragmentas. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 2. Fragments of 17th-century green glazed stove tiles: 1 – A fragment and reconstruction of a cornice stove tile (Gesimskachel); 2 – a fragment of a panel stove tile (Blattkachel).



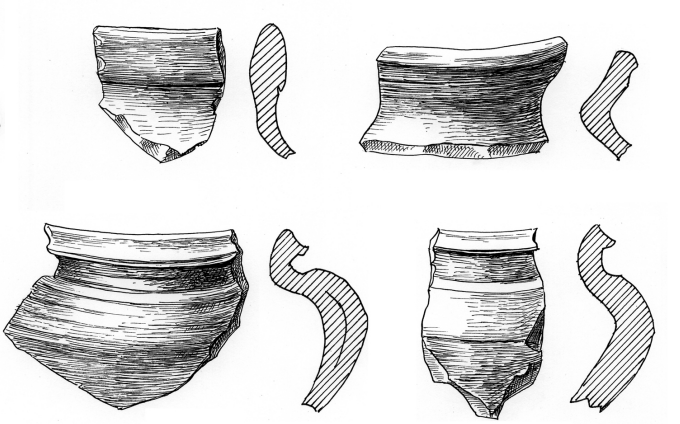
3 pav. XVII a. dirbiniai: 1–2 – keramikos šukės, dekoruotos įspaustu ornamentu; 3–5 – plonasienių stiklinių indų fragmentai; 6–7 – sagos, tekintos iš kaulo. V. Trečiokienės pieš. 0 3 cm

Fig. 3. 17th-century artefacts: 1–2 – ceramic sherds with impressed decorations; 3–5 – shards of thin-walled glass vessels; 6–7 – buttons turned from bone.



4 pav. XVI a. keramikos šukės. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 4. 16th-century ceramic sherds. 0 3 cm



5 pav. XV a. keramikos šukės. V. Trečiokienės pieš.

Fig. 5. 15th-century ceramic sherds. 0 3 cm

kad namo būta stačiakampio, apie 6–7 m pločio ir 13–16 m ilgio, galiniu fasadu orientuoto į Paeismilgio gatvę. Panašaus plano ir dydžio mediniai namai Kėdainiuose statyti XVII a. (Juknevičius A., Kėdainių senamiesčio kultūrinis sluoksnis, *Lietuvos muziejų rinkiniai, V mokslinė konferencija,* Kėdainiai, 2002, p. 22). Greičiausiai sklypo būta stačiakampio, apie 22–24 m pločio ir apie 40 m ilgio, galu orientuoto į Paeismilgio gatvę. Š už sklypo buvo pašlapęs ir potvynių užliejamas Smilgos upelio slėnis. Namo griuvenose surasta XVII a. žaliai glazūruotų koklių fragmentų (2 pav.), puodų šukių, stiklinių indų fragmentų, sagų, tekintų iš kaulo (3:6–7 pav.).

Sklypas suformuotas ir namas suręstas XVI ir XV a. buvusių kiemų vietoje. XVI a. kiemo sluoksnis, kurį sudaro 8–12 cm storio juodžemis, slūgso 1,04–1,69 m gylyje. Jame atkasta gyvulių kaulų ir keramikos šukių (4 pav.). Kiemo juodžemyje gausu degėsių, o ant juodžemio susidaręs 3–5 cm storio pelenų sluoksnis liudija, kad sklype būta didelio gaisro. Istoriniai šaltiniai byloja, kad 1599 ir 1600 m. Senąją rinką nusiaubė dideli gaisrai. Tikriausiai degėsiai ir pelenai yra šių gaisrų pėdsakai. Užstatymo liekanų šiame horizonte nerasta, tačiau, kad jo būta, liudija perkasos R pakraštyje ant kiemo juodžemio supilti molio, smulkių plytų nuoskilų ir molio tinko trupinių sluoksniai. Greičiausiai pastarieji sluoksniai yra sugriautos molinės krosnies, stovėjusios mediniame name, liekanos. Kur stovėjo medinis namas, neaišku.

XV a. kiemo sluoksnis, kurį sudaro 18–20 cm juodžemis, persimaišęs su smulkiais akmenukais, slūgso 1,2–1,72 m gylyje. Jame aptikta sutrūnijusios medienos likučių, gyvulių kaulų ir XV a. keramikos šukių (5 pav.). Panašus sluoksnis, tik su medinės statybos liekanomis (namo lentų grindimis), atkastas 2001 m. 10 m atstumu į V nuo tiriamos vietos, kasinėjant apeiginio žydų namo, vadinamo „skerdėjo" namu, vietą (*ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 183–186). Kiemo sluoksnis slūgso ant pievos sluoksnio, kurį sudaro 5–8 cm storio pilkas aliuvinis priesmėlis, persimaišęs su juodžemiu. Pievos sluoksnis susiformavo ant Nevėžio slėnio viršutinio sąnašų sluoksnio, kurį sudaro kietai susluoksniuotas rusvas aliuvinis

priesmėlis. Rusvas aliuvinis priesmėlis slūgso 1,4–1,91 m gylyje. Jis suneštas šaltinių ir polaidžių vandenų, tekėjusių į Nevėžio slėnį nuo viršutinių upės terasų. Ten viršutinį natūralų sluoksnį sudaro kietai susluoksniuotas rausvas moreninis priemolis.

The excavation at Paeismilgio Street 12

In 2009, 115.5 m^2 were excavated in the SW part of the plot at Paeismilgio Street 12 in Kėdainiai Old Town. A 1.3 m thick cultural layer with six horizons was discovered. The earliest cultural layer horizon dates to the 15th century, the latest to the first half of the 20th century. At a depth of 24–30 cm the foundations of the Shiva Kruim Jewish school, built in the 19th century and demolished in 1942, (Fig. 1) were unearthed. The remains of a 17th-century wooden building with fragments of green glazed stove tiles (Fig. 2), pot sherds, glass vessel shards, and buttons turned from bone (Fig. 3) were found deeper in the soil. During the 15th–16th centuries this was the site of a courtyard, the layers from which contained animal bones and ceramic sherds (Figs. 4–5).

KLAIPĖDA

Žilvinas Čėsna

Tyrinėjimai Daržų gatvėje 7

2009 m. Klaipėdoje, sklype Daržų gatvėje 7, vykdyti archeologiniai tyrinėjimai. Tyrinėtas sklypas patenka į Klaipėdos senamiesčio su priemiesčiais teritoriją (unikalus kodas A1704K). Archeologinių tyrinėjimų tikslas buvo ištirti čia ketinamo statyti pastato vietą. 2008 m. šiame sklype tyrinėjimus atliko archeologas M. Brazauskas. Jų metu ištirtas 100 m^2 plotas, aptiktas 1,8 m storio kultūrinis sluoksnis (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 341–342). 2009 m. ištirta 36 m^2 perkasa bei šurfuojant ištirtas 56 m^2 plotas. Sklypas yra centrinėje Odų gatvės (vėliau Frydricho priemiesčio) dalyje. Iš ankstesnių archeologinių tyrinėjimų žinoma, jog šioje senamiesčio dalyje ankstyviausi kultūriniai sluoksniai siekia XVI a. vidurį, o ankstyviausias užstatymas datuojamas XVII a. pradžia. 1985 m. E. Paleckis, ištyręs sklypą Daržų gatvėje 8, nustatė, jog ankstyviausi kultūriniai sluoksniai datuojami XVI a. viduriu, o užstatymas – XVII a. pabaiga – XVIII a. viduriu (*LIIR*, f. 1, b. 1479), XVII a. pabaiga jis datavo ir Daržų gatvėje 1, pastato viduje iškastoje tranšėjoje rastas užstatymo liekanas (*LIIR*, f, 1, b. 741). Tirdamas Daržų gatvėje 10, 1993 m. J. Genys šio sklypo pirminį užstatymą datavo XVII a. pabaiga (*LIIR*, f. 1, b. 913). 2005 m. M. Brazauskas vykdė žvalgomuosius tyrimus sklype Daržų gatvėje 9 / Aukštosios gatvėje 15. Jų metu nustatyta, jog ankstyviausias užstatymas datuojamas ne ankstesniu kaip XVIII a. laikotarpiu, XVI–XVII a. čia buvo reliktinis vandens telkinys (*ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 252–253). 2008 m. Daržų gatvės 7 sklype vykdytų tyrimų metu M. Brazauskas nustatė, jog ankstyviausias užstatymo horizontas čia datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia.

2009 m. tyrinėjimai vyko dviem etapais. Birželio mėnesį kasta 36 m^2 perkasa, pratęsianti M. Brazausko 2008 m. tirtą plotą. Perkasoje fiksuotas 1,8 m storio kultūrinis sluoksnis, nustatyti 2 užstatymo horizontai. Ankstyviausiam užstatymo horizontui priskirti akmeni-